

STRUCTUURNOTA VIERDE TERMIJN

LECTORAAT BEROEPS- ONDERWIJS

PROF. DR. ELLY DE BRUIJN, DR. ILYA ZITTER, DR. LIESBETH BAARTMAN EN MARIJE FABER, MSC.

INHOUD

Samenvatting	2
Terugblik en conclusies	4
Strategie en doelen	12
Inrichting	24

Colofon

Auteurs

Elly de Bruijn,
Ilya Zitter,
Liesbeth Baartman,
Marije Faber

Tekstbewerking

Elise Schouten

Vormgeving figuren

De PlaatPraters

Ontwerp

Studio Vrijdag

Fotografie

Corne Clemens,
Femke van den Heuvel,
Kees Rutten

Versie 4.0 (definitief)

4 mei 2020

SAMEN- VATTING

Het Nederlandse onderwijssysteem kent een sterk beroepsvoorbereidend karakter. Meer dan de helft van de 16-jarigen neemt deel aan het middelbaar beroepsonderwijs (mbo). Het mbo is de tweede onderwijssector in omvang, na het basisonderwijs. In het hoger onderwijs is de deelname aan het hoger beroepsonderwijs (hbo) aanzienlijk groter dan de deelname aan het wetenschappelijk onderwijs. Het hbo is de derde onderwijssector in Nederland. Van de 17-18-jarigen is de overgrote groep mbo- of hbo-student. Tegelijkertijd is het Nederlandse beroepsonderwijs vooral initieel onderwijs, veelal voorafgaand aan en paradoxaal genoeg zelfs tamelijk losstaand van werken (denk aan de baantjes die jongeren van 16 jaar en ouder hebben naast hun opleiding). De status van het beroepsonderwijs is echter omgekeerd evenredig aan de omvang én urgentie. Die urgentie zit 'm vooral ook in het belang van beroepsgerichte opleiding en scholing verweven mét en in werken, een heel leven lang. Een kenmerk dat nog lang geen vanzelfsprekendheid is voor het Nederlandse beroepsonderwijs.

Het is precies dat maatschappelijk vraagstuk waar ons lectoraat Beroepsonderwijs zich op richt. Het kwaliteitsvraagstuk van beroepsonderwijs (mbo en hbo), aantrekkelijk voor een brede populatie gedurende de loopbaan, waarde toevoegend voor individu en beroepspraktijk. Daarmee verbindt ons lectoraat zich ook meteen met het ambitieplan HU 2026, gedreven door de maatschappelijke opgave gerelateerd aan de kwaliteit van (samen)leven in de stedelijke omgeving. Bovendien verbindt het lectoraat zich zo met de missie en visie van het Kenniscentrum Leren en Innoveren (LENI) die zijn gericht op vraagstukken van opleiden van professionals om te leren omgaan met complexiteit en dynamiek in

beroepspraktijken en richting te geven aan hun handelen en ontwikkeling.

Het lectoraat Beroepsonderwijs bestaat sinds 2007 en heeft zich ontwikkeld tot een omvangrijk lectoraat met erkende experts, een stevig onderzoeksprogramma en een herkenbare werkwijze met veel aandacht voor doorwerking van ontwikkelde kennis. Voor het programma van de vierde termijn is de positionering binnen LENI en verbinding met het HU-profiel en de HU-werkwijze expliciet uitgangspunt. De centrale vraagstelling is: Hoe helpt mbo en hbo (aankomende) professionals bij het kunnen omgaan met complexiteit en dynamiek in beroepspraktijken en bij het richting geven aan hun handelen en ontwikkeling?

De kern van de strategie en doelen voor de vierde termijn van het lectoraat Beroepsonderwijs is een focus op leren en leren verder brengen. Het leren gaat in de richting van beroepsuitoefening in complexe en dynamische praktijken. In deze

beroepspraktijken spelen complexe maatschappelijke vraagstukken, zoals de energietransitie, digitalisering, de inclusieve samenleving en op een positieve manier omgaan met gezondheid. De professionals die we opleiden in het mbo en hbo werken aan deze complexe maatschappelijke vraagstukken. Het verder brengen van het leren in beroepsopleidingen kan op twee manieren: door interacties en door affordances. We kijken daarnaar vanuit een onderwijswetenschappelijke benadering, meer in het bijzonder de onderwijskunde.

Voor de hernieuwde focus maken we gebruik van de vijf expertisegebieden die we als lectoraat in huis hebben: Leren en ontwikkelen in beroepsopleidingen; Begeleiding in beroepsopleidingen; Toetsen en beoordelen in beroepsopleidingen; Ontwerpen van leeromgevingen in beroepsopleidingen; Leiderschap en samenwerking in extended teams in beroepsopleidingen.

We trekken op met collega-lectoraten uit LENI, andere kenniscentra en

externe kennispartners, afhankelijk van het praktijkvraagstuk dat speelt bij de mbo- of hbo-partners met wie we intensief samenwerken. We behouden de ontwikkelde structuur en werkwijze van het lectoraat. Het lectoraat vatten we op als een netwerk- en activiteitensysteem. Medewerkers hebben meerdere rollen binnen en buiten het lectoraat. Onderzoekswerkplaatsen met deelnemers uit de beroepspraktijk vormen een onderdeel van het activiteitensysteem. Onderzoek vindt altijd plaats met partners uit de beroepspraktijk.

Het werken aan uitbreiding van een wetenschappelijk body of knowledge wordt per definitie gekoppeld aan het leren werken met de ontwikkelde kennis om de praktijk te versterken, waarbij praktische wijsheid de erkenning krijgt die het toe komt. Het streven is om gedreven door praktijkvragen kennis te genereren die generiek is, gericht op het principe of mechanisme van waarom iets werkt, maar niet receptmatig is.

“

Het lectoraat Beroeps-
onderwijs heeft in de
afgelopen dertien jaar
bijgedragen aan het
ontwikkelen en versterken
van een kennisinfrastructuur
rond onderzoek naar
beroepsonderwijs in
Nederland.

TERUGBLIK EN CONCLUSIES

TERUGBLIK OP HET LECTORAAT

Lectoraat Beroepsonderwijs is gestart in 2007 en heeft zich de afgelopen dertien jaar ontwikkeld tot een omvangrijk lectoraat met erkende experts, een stevig onderzoeksprogramma en een herkenbare werkwijze met veel aandacht voor doorwerking van ontwikkelde kennis en intensieve samenwerking met partners in het veld. Ons lectoraat heeft bijgedragen aan de ontwikkeling en versterking van de kennisinfrastructuur rond onderzoek naar beroepsonderwijs in Nederland.

De scope is daarbij in de opeenvolgende termijnen in meerdere opzichten veranderd. Zo verbreedde de inhoudelijke focus zich na de eerste termijn (2007-2011) van docenten (v)mbo, naar mbo én hbo en naar het brede vraagstuk van leren en opleiden in het (institutioneel) beroepsonderwijs. Ook zijn er aan het einde van de tweede termijn (2011-2015) onderzoekswerkplaatsen gestart rond de drie handelingsdomeinen van docenten beroepsonderwijs (begeleiden, vormgeven en beoordelen). In de derde termijn (2015-2020) kwam er meer aandacht voor vraagstukken rondom onderwijsinnovatie en zijn zowel de interne doorwerking (richting HU-onderwijs en HU-brede professionalisering voor hbo-docenten), als de externe doorwerking en samenwerking uitgebreid en versterkt.

Er staat een stevig lectoraatsteam met interne en externe netwerken en samenwerkingsverbanden. Het lectoraat Beroepsonderwijs heeft in de afgelopen dertien jaar bijgedragen aan het ontwikkelen en versterken van een kennisinfrastructuur rond onderzoek

naar beroepsonderwijs in Nederland. Lector en onderzoekers hebben posities in de Vereniging voor Onderwijsresearch (VOR), specifiek bij de divisie Beroepsonderwijs, Bedrijfsopleidingen en Vakmanschap en zijn lid, gastdocent en thema-coördinator van de KNAW-onderzoeksschool Educational Sciences (ICO). Het lectoraat kent een stevige samenwerking met het landelijk Expertisecentrum beroepsonderwijs (Ecbo), is onderdeel van Platform Leren van Toetsen en de landelijke hbo-community Basis en Senior Didactische Bekwaamheid (BDB/SDB), draagt bij aan de Kennisrotonde van het Nationaal Regieorgaan Onderwijs (NRO) en is actief in ontwikkelen en onderhouden van het netwerk van (nieuwe) onderzoekers beroepsonderwijs.

Waardevol is ook de verbinding met de bijzondere leerstoel van de lector (van 2005-2015 bij de Universiteit Utrecht vanwege de Stichting Bijzondere leerstoelen Max Goote om onderzoek naar vraagstukken van beroepsonderwijs een plek te geven binnen de Onderwijswetenschappen; vanaf 2016 bij de Open Universiteit). Het lectoraat heeft in de loop der jaren een herkenbaar profiel opgebouwd, inhoudelijk en zeker ook qua participatieve werkwijze. Ook internationaal zijn lector en onderzoekers actief, vooral bij de European Association of Research in Learning and Instruction (EARLI), en specifiek het netwerk van onderzoekers in de Special Interest Group (SIG) Learning and Professional Development.

Het gaat bij lectoraat beroepsonderwijs om het realiseren van doorwerking in de beroepspraktijk,

het onderwijs en de wetenschap. Voor ons lectoraat is de beroepspraktijk het geheel van mbo- en hbo-opleidingen, inclusief de opleidingen van de HU. Het onderwijs is het geheel aan opleidings- en professionaliseringsactiviteiten dat de HU verzorgt voor docenten beroepsonderwijs, (mbo en hbo). Voorbeelden zijn het uitstroomprofiel beroepsonderwijs van de lerarenopleidingen (Instituut Archimedes, IA), PDG-trajecten (pedagogisch-didactisch getuigschrift voor mbo-docenten, IA), de professionalisering van hbo-docenten bij de HU (ondergebracht bij het HU-brede Teaching & Learning Network, TLN) en de MEB (i.s.m. Hogeschool Windesheim die vervroegd wordt uitgefaseerd). Voor de wetenschap is de relevante wetenschappelijke arena die van de Onderwijskunde of Educational Sciences.

Lectoraat Beroepsonderwijs heeft in de derde termijn expliciet bijgedragen aan de kennisbasis van opleidings- en professionaliseringsactiviteiten voor docenten beroepsonderwijs: mbo en hbo.

OPBRENGST VAN HET LECTORAAT

De opbrengsten van de derde termijn (2015-2020) van lectoraat Beroepsonderwijs worden hierna samengevat voor de drie genoemde domeinen: beroepspraktijk, onderwijs en wetenschap.

De beroepspraktijk

De beroepspraktijk wordt door ons lectoraat sterk betrokken, door de participatieve aanpak in onderzoeksprojecten. Docenten waren mede-onderzoeker; opleidingsdirecteuren en bestuurders waren mede-initiatiefnemers en richtinggevers. Zo participeerde ons lectoraat binnen de hogeschool in bijvoorbeeld het ontwerpproces van de Associate degree opleidingen door bestaande kennis over curriculumontwikkeling en onderwijsvernieuwing in te brengen en via observatie en gezamenlijke reflectie inzichten over de te ondernemen stappen te formuleren. Ook bij andere onderwijsinnovatieprojecten voerde lectoraat Beroepsonderwijs samen met de betrokkenen op deze wijze flankerend praktijkgericht onderzoek uit.

VOORBEELD VAN DOORWERKING: SER

Een voorbeeld van doorwerking vinden we in het advies van de Sociaal-Economische Raad (2017) over de versterking van het mbo. Volgens de SER is het van belang innovatieve, hybride leervormen te stimuleren, waarbij het streven is om het beroepsonderwijs zo te (her)ontwerpen dat 'schoolse' leervormen meer worden verweven met vormen van leren in de beroepspraktijk. Deze aanbeveling werd onderbouwd met kennis die is ontwikkeld vanuit lectoraat Beroepsonderwijs, in samenwerking met de *Hybride Alliantie*. Dit samenwerkingsverband bestaat naast ons lectoraat uit de volgende partners: Middelbare Horeca School (Koning Willem I College), TechniekFabriek NS/NedTrain, De Leermeesters, Ecbo en Kenniscentrum Kwaliteit van Leren (HAN) (intussen zijn ook Friesland College/Mbo Life sciences en Engie aangehaakt).

Het onderwijs

Lectoraat Beroepsonderwijs heeft in de derde termijn expliciet bijgedragen aan de kennisbasis van opleidings- en professionaliseringsactiviteiten voor docenten beroepsonderwijs: mbo en hbo. Meerdere lectoraatmedewerkers hadden – en hebben overigens nog steeds – naast hun onderzoekswerk bij ons lectoraat een functie bij de professionaliseringsactiviteiten voor de hbo-docenten bij de HU. Dezelfde lectoraatmedewerkers waren kern-docent bij de Masteropleiding Expertdocent Beroepsonderwijs (MEB). Ook de participatie van lerarenopleiders van de lerarenopleidingen van de HU (Instituut Archimedes) in onderzoeksprojecten bij ons lectoraat heeft doorwerking in de richting van de eigen context.

Lectoraat Beroepsonderwijs heeft er via deze posities en activiteiten aan bijgedragen dat ook binnen de HU het beroep van docent beroepsonderwijs (ofwel hbo-docent) nadrukkelijker is geprofileerd en dat de kennisbasis voor opleidings- en professionaliseringstrajecten is verrijkt en sterker *evidence-informed* is geworden.

“

Voor de wetenschap is het uitgangspunt van ons lectoraat dat ontwikkelde kennis tegelijkertijd een rationale heeft in praktijkvraagstukken (het beroeps-
onderwijs in dit geval) én waarde heeft in het wetenschappelijke domein.

VOORBEELD VAN DOORWERKING: KIT

Een voorbeeld van doorwerking is het Herontwerp *Kwaliteitsinstrument Toetsprogramma (KIT) 2.0*. Doel was het verwerken van de meest recente wetenschappelijke inzichten rondom toetsprogramma's, mede op basis van een extern gefinancierde review en het verwerken van de praktijkervaringen van ongeveer 300 gebruikers in de vijf jaar daarvoor met de eerdere versie van het instrument (dat weer voort kwam uit een promotieonderzoek). In het herontwerp werd direct samengewerkt met collega's binnen en buiten de HU, zoals de onderzoekswerkplaats en het landelijke Platform Leren van Toetsen, waarin 12 hogescholen participeren (www.lerenvan-toetsen.nl). Kennis en inzichten rondom toetsprogramma's vonden hun weg via ambassadeurs die meewerken in het project en via praktijkgerichte publicaties, filmpjes op YouTube, workshops en lezingen. Direct betrokken docenten/onderzoekers zetten hun ervaringen in hun eigen werk in, bijvoorbeeld via het Programma OnderwijsInnovatie (HU) of in de BKE/SKE-trajecten. Via de onderzoekswerkplaats zijn studenten betrokken van opleidingen bachelor-ICT (HU), Onderwijskunde, Master Toetsdeskundige en Master Leren en Innoveren. Zij gebruiken het KIT en de publicaties in hun eigen masterthesis of andere onderzoeks-/beroepsproducten.

In de onderzoekswerkplaats wordt gezamenlijk onderzocht wat het KIT doet met het kwaliteitsbewustzijn van opleidingsteams. Persoonlijke professionalisering wordt gerealiseerd via directe participatie aan de herontwerpsessies en via het landelijke BKE/SKE-netwerk. Systeemontwikkeling wordt (langzaam) bereikt door de lange duur van dit project, waardoor momenteel daadwerkelijk de eerste opleidingen programmatisch gaan werken en kwaliteitsverbetering daadwerkelijk tot stand kan komen en kan worden onderzocht. Ook systemen zoals Osiris worden onder de loep genomen. In aanpalend onderzoek worden inzichten verwerkt, zoals in een onderzoeksproject voor de Vereniging Hogescholen dat gericht is op duurzame verankering van BKE/SKE en Protocol Afstuderen binnen de hogescholen in Nederland.

De wetenschap

Voor de wetenschap is het uitgangspunt van ons lectoraat dat ontwikkelde kennis tegelijkertijd een rationale heeft in praktijkvraagstukken (het beroepsonderwijs in dit geval) én waarde heeft in het wetenschappelijke domein. Tijdens de derde termijn (2015-2020) zijn circa 25 artikelen gepubliceerd in erkende internationale wetenschappelijke tijdschriften (ISI¹). Elk jaar worden bijdragen aan nationale en internationale conferenties op het wetenschapsdomein gerealiseerd en zijn er wetenschappe-

lijke boekbijdragen tot stand gekomen. Naast erkenning van de ontwikkelde kennis door het wetenschappelijk forum draagt ons lectoraat zo bij aan de uitbreiding van de wetenschappelijk body of knowledge.

Mijlpalen tijdens de derde termijn waren de promotie van Wenja Heusdens over de ontwikkeling van beroepskennis, de afronding van het manuscript van Sue Ashley over conceptual understanding in International Business, de nagenoeg gereed zijnde manuscripten van een andere promovendus en de start van twee nieuwe promovendi met een HU-voucher. Begin 2019 liet de openbare aanvaarding van het bijzonder hoogleraarschap aan de Open Universiteit (OU) van de lector een mooie verbinding zien van lectoraat en leerstoel. Het druk bezochte, interactieve postersymposium met posters van alle betrokken onderzoekers voorafgaand aan de oratie, samen met de oratie zelf, lieten mooi het brede palet zien en vormden samen één organisch geheel. Daarnaast is lectoraat Beroeps- onderwijs een van de kartrekkers van het landelijk pre-promotietraject voor mbo-docenten samen met de beroepsvereniging BVMO, Ecbo en de OU. De financiële ondersteuning van dit traject door NRO is opmerkelijk, omdat er voorheen weinig aandacht was voor deze maatschappelijk zo belangrijke sector. Gedurende de derde termijn zijn twee mbo-docenten als buitenpromovendus gestart met een promotietraject (in eerste instantie gefinancierd vanuit de eigen mbo-instelling).

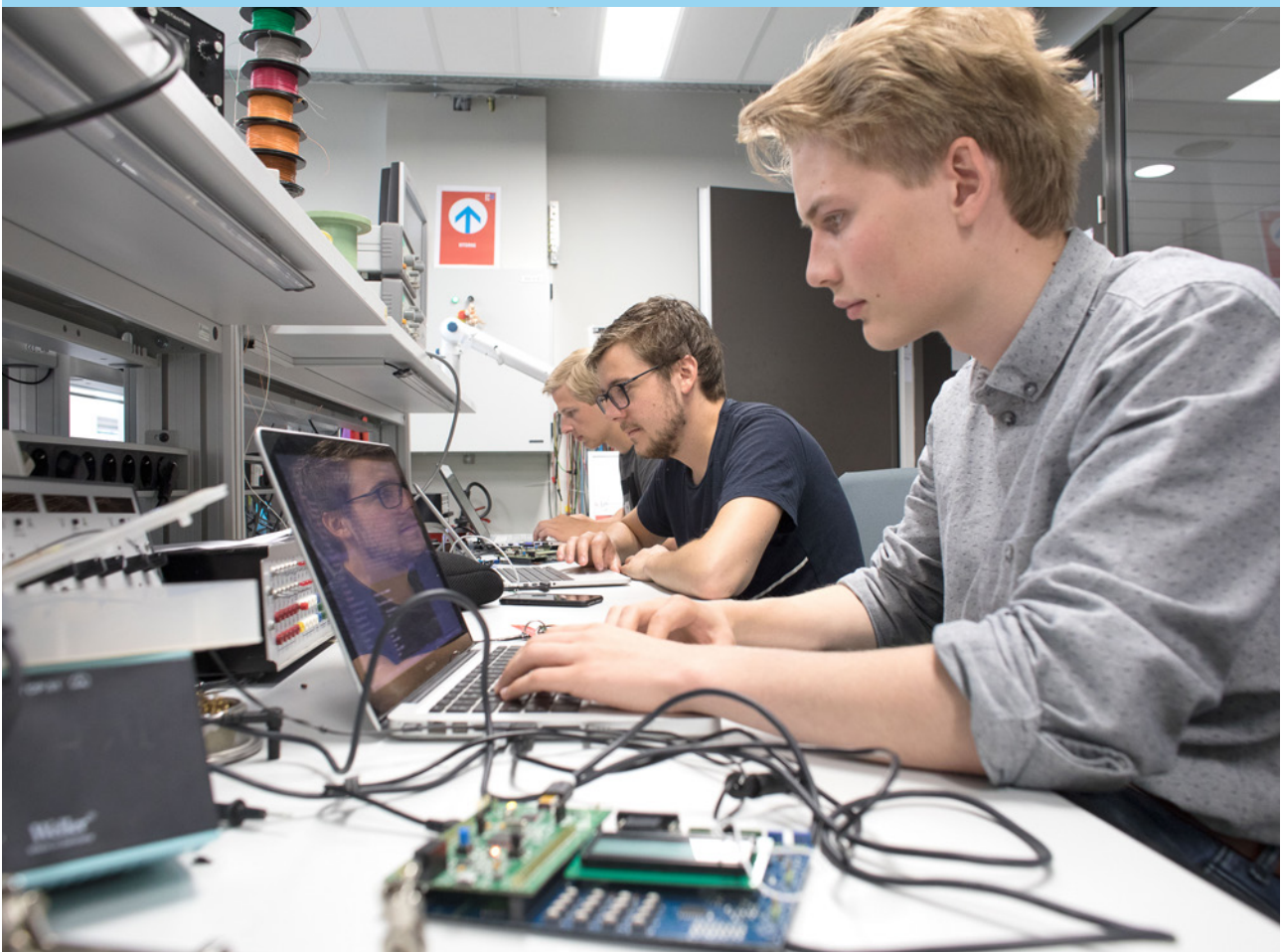
1 ISI: indexing of all major international journals and proceedings.

RUIMTE VOOR WENDBAAR VAKMANSCHAP

Een voorbeeld van doorwerking is SIA RAAK-PRO project *Ruimte voor Wendbaar Vakmanschap, leren en begeleiden in hybride leeromgevingen (2017-2021)*. Dit project ontwikkelt methodieken voor het op maat begeleiden van mbo-studenten in hybride leeromgevingen bij zes cases (mbo-school en bedrijf). Begeleiders (docenten en werkbegeleiders) in deze leeromgevingen vinden het moeilijk om studenten te stimuleren werk- en leerprocessen met elkaar te combineren en vragen om bruikbare

hulpmiddelen. Het is een praktijkgericht onderzoeksproject met een sterk participatief karakter. Docenten uit mbo en hbo (lerarenopleiders) werken in het project als docentonderzoekers. In het project worden op basis van wetenschappelijk kennis nieuwe methodieken voor handelen ontworpen, geëxploreerd en op zijn merites beoordeeld. Een voorbeeld daarvan is het benutten van de inzichten uit een promotieonderzoek naar het begeleiden van werkplekleren. Vanuit onderscheiden, erkende wetenschappelijke benaderingen zijn drie begeleidingspraktijken

geïdentificeerd: het meestergezel leren; het leren door toevertrouwen van zelf handelen; het ingroeien in een beroepsgemeenschap. De operationalisaties vanuit het promotieonderzoek zijn in het RAAK-PRO project direct benut om verder te beproeven, eigen te maken en te verspreiden. De opbrengsten uit het promotieonderzoek zijn ook, op verzoek, in een vakblad voor onderwijs in gezondheidszorg, gepubliceerd. En verschijnen uiteraard ook in een wetenschappelijk erkend tijdschrift.

DOORWERKING

methodologie en organisatie van lectoraat Beroepsonderwijs

Het is de opvatting van ons lectoraat, in lijn met de visie van het Kenniscentrum Leren en Innoveren (LENI) waar we bij horen, dat doorwerking een bepaalde werkwijze vraagt. Lectoraat Beroepsonderwijs heeft daarom twee fundamenten:

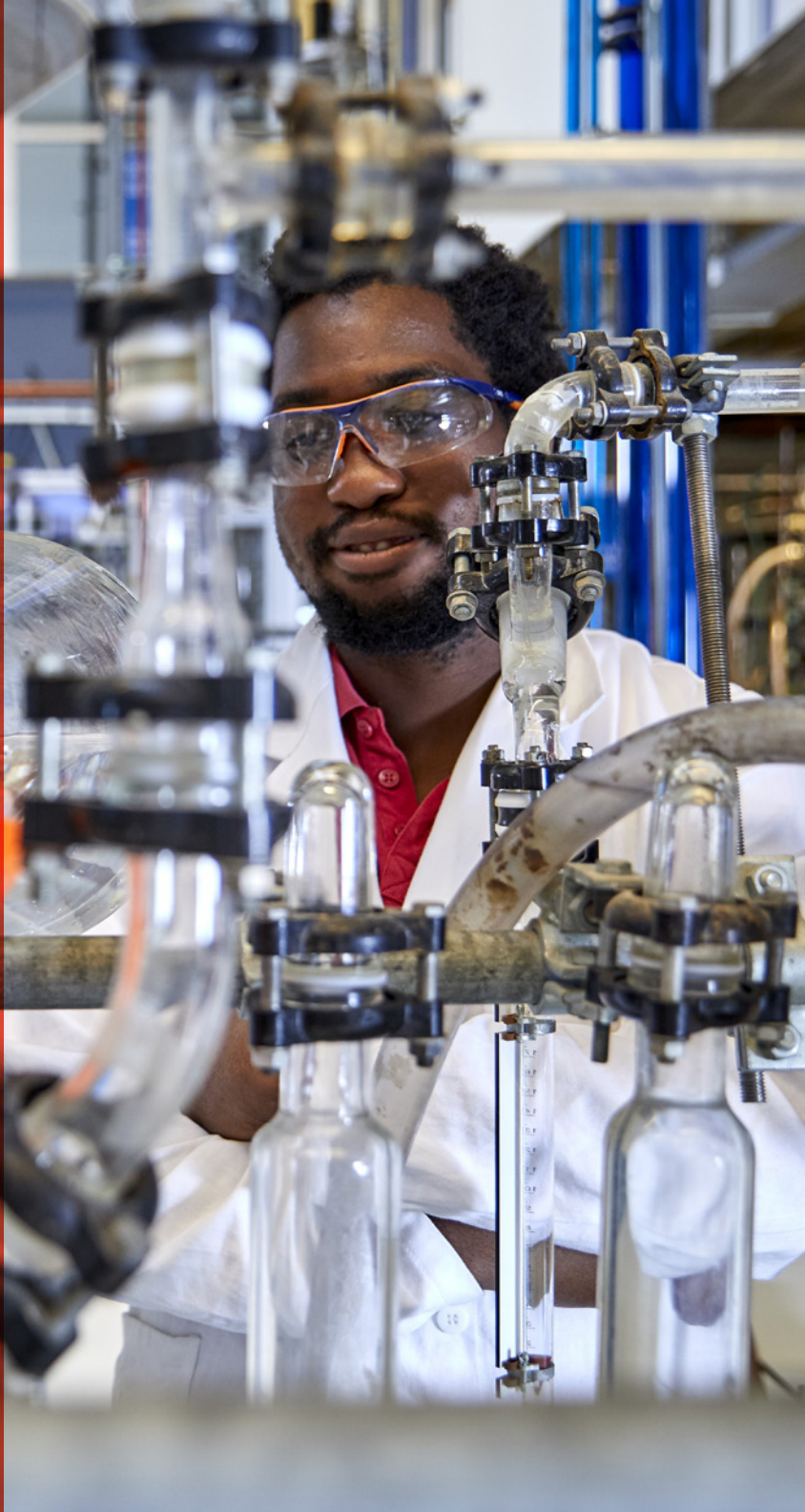
1. Doorwerking is vanaf de start direct aan de orde in de methodologie van het onderzoek, door het onderzoek te richten op de vraag vanuit de praktijk. Ook wordt in de uitvoering van het onderzoek en de projectorganisatie samen gewerkt met actoren uit die praktijk.
2. De organisatie van ons lectoraat, als netwerk en activiteitensysteem, waarbij lectoraatmedewerkers altijd bij meerdere activiteiten zijn betrokken. En waarbij activiteiten altijd wortels hebben in de drie genoemde domeinen (beroepspraktijk, onderwijs, wetenschap)

én qua aard een brede reikwijdte hebben (kennisontwikkeling, productontwikkeling, persoonsontwikkeling en systeemontwikkeling). Voorbeelden van het eerste fundament zijn hiervoor al gegeven (zie kaders). Het tweede fundament kende in de derde termijn o.a. de volgende uitwerkingen (zie tabel).

ORGANISATIE VAN LECTORAAT BEROEPSONDERWIJS, ALS NETWERK EN ACTIVITEITENSYSTEEM

Kennis stroomt via personen	Lectoraatmedewerkers hebben altijd verschillende rollen, binnen ons lectoraat (bijvoorbeeld zelf onderzoeker, copromotor, trekker onderzoekswerkplaats) en in de verschillende domeinen (onderzoeker en docentopleider of docent) en binnen en buiten de HU (posities in de kennisinfrastructuur en netwerken).
Docenten beroepsonderwijs (mbo en hbo) zijn op verschillende manieren onderdeel van ons lectoraat	Ze zijn docent-onderzoeker in onderzoeksprojecten; ze zijn deelnemers aan de onderzoekswerkplaatsen; ze zijn promovendi; ze zijn deelnemers aan het pre-promotietraject voor mbo-docenten; ze publiceren over hun masterthesis met begeleiding van de lector in de rubriek Onderzoek in Profiel, vakblad voor mbo-opleiders.
Kenniscirculatie in vele vormen	Website up-to-date en interactief waar mogelijk (Flipping the classroom-principe); aparte website voor nieuws (onder eigen redactie/beheer); GrensWatching (op bezoek bij interessante praktijken op grens school-werk); lunchlezingen (kenniscentrum); Knooppunt rond thema beoordeling; ecbo-webinars, canon beroepsonderwijs bijdragen, etc.
Onderzoekswerkplaatsen	Ongeveer 25-30 docenten van mbo en hbo (waaronder HU-docenten) participeren in de drie thematische onderzoekswerkplaatsen van ons lectoraat om kleinschalig en praktijknabij onderzoek te doen. Aan de onderzoekswerkplaatsen nemen ook de promovendi en gepromoveerde onderzoekers met expertise op het thema deel. Elke onderzoekswerkplaats heeft een gepromoveerde lectoraatmedewerker als organisator (zie ook Wijering-van Wijk, Zitter & de Bruijn, 2018a, 2018b ²).

2 Wijering-van Wijk, B., Zitter, I., & de Bruijn, E. (2018a). *De Academische Werkplaatsen van het lectoraat Beroepsonderwijs*. Kenniscentrum Leren en Innoveren. Utrecht: Hogeschool Utrecht. Wijering-van Wijk, B., Zitter, I., & de Bruijn, E. (maart 2018b). *Academische werkplaats moet met en van mbo-docenten. Aan het werk met kennis over beroepsonderwijs. Science Guide. Dossier MBO.*

“

Doorwerking is vanaf de start direct aan de orde in de methodologie van het onderzoek, door het onderzoek te richten op de vraag vanuit de praktijk. Ook wordt in de uitvoering van het onderzoeken de projectorganisatie samengewerkt met actoren uit die praktijk.

“

In de stedelijke omgeving gaat het om de ontwikkeling en het samenleven van burgers in een dynamische omgeving. Kwaliteit van beroepsonderwijs en beroepsgericht opleiden is daarbij een belangrijk vraagstuk.

STRATEGIE EN DOELEN

STRATEGISCHE VISIE

Het programma van ons lectoraat is verbonden met de (onderzoeks-) profilering van de HU. In het kader van het HU-brede thema kwaliteit van samenleven in de stedelijke omgeving gaat het om de ontwikkeling en het samenleven van burgers in een dynamische en ook gespannen omgeving (zoals in beroepsonderwijs). Kwaliteit van beroepsonderwijs en beroepsgericht opleiden is daarbij een belangrijk vraagstuk. In de regionale context spelen actuele arbeidsmarktontwikkelingen die direct zijn gerelateerd aan de kwaliteit van (samen)leven in de stedelijke omgeving. Passend opleiden vereist een gezamenlijke aanpak van mbo en hbo en op het snijvlak van beide. Daarnaast zijn er ook andere vormen nodig, verdergaande flexibilisering is vereist, ook gezien de (regionale) human capital agenda waarin vraagstukken spelen van 'upskilling en reskilling'. In een stedelijke omgeving is het belangrijk om niet alleen te werken aan onderwijs voor de top van de mbo-populatie. Bijzondere aandacht is nodig voor laagopgeleiden en de groep die daar net boven zit. Als het gaat om de kwaliteit van het HU-onderwijs zelf (in feite als onderdeel van de kwaliteit van samenleven) dan is behoud en versterking van de kwaliteit van de HU-opleidingen relevant.

De bijdrage van ons lectoraat aan beantwoording van de onderzoeksvraag van LENI: *Op welke wijze kunnen professionals omgaan met complexiteit en dynamiek in beroepspraktijken en richting geven aan hun handelen en ontwikkeling?* Deze bestaat uit twee deelvragen: a) *welke competenties zijn nodig?*, en b) *hoe helpt onderwijs daarbij?*, is als volgt. Lectoraat beroepsonderwijs onder-

zoekt vanuit een onderwijskundige benadering hoe het plan voor leren (curriculum) van mbo- en hbo-opleidingen studenten kan faciliteren naar of tijdens beroepsuitoefening. Het richting geven aan het eigen handelen en omgaan met dynamiek en complexiteit in beroepspraktijken is daarbij een te ontwikkelen kernvermogen.

De actuele uitdaging voor het Nederlandse beroepsonderwijs betreft de verhouding tussen initieel beroepsonderwijs en leven lang ontwikkelen en de noodzakelijke verandering in inhoud en vormgeving van dat beroepsonderwijs. En dat niet alleen voor top van de (beroeps-) bevolking maar ook voor het midden-segment. Hoe veranderen we het massieve karakter van het mbo en hbo? Het grote vraagstuk is hoe de kwaliteit van beroepsonderwijs te behouden en versterken, beroepsonderwijs op niveau, uitdagend en voor een brede groep, inclusief en adaptief. Hoe beroepsonderwijs op maat aan te bieden, passend voor de heterogene doelgroep en tegemoetkomend aan de gevarieerde beroepspraktijk? Ook tijdens de coronacrisis in 2020 komt dit vraagstuk naar voren. De omslag naar digitaal beroepsonderwijs is ongekend maar hoe gevarieerd en creatief ook, er is zorg over groepen die niet worden aangesproken en langzaam uit het zicht verdwijnen. De andere zorg is die over de aard van het digitaal opleiden en toetsen; hoe komen de praktische vaardigheden aan bod en wordt er voldoende voorbereid op het integratief handelen in een complexe en dynamische praktijk? De kwaliteit van beroepsonderwijs, gerelateerd aan kenmerken van de doelgroepen en ontwikkelingen in de beroepspraktijk is steeds weer het centrale issue.

Bevragen stakeholders

Tijdens de ronde ter voorbereiding van ons programma voor de nieuwe termijn formuleerden stakeholders verschillende behoeften in dit verband. Een breed scala van thema's werd genoemd zoals flexibilisering van opleidingen op het grensvlak mbo en hbo; proactief opleiden voor het midden- en kleinbedrijf; motivering en begeleiding van jongeren met zeer uiteenlopende kenmerken; versterken repertoire van docenten; curricula aanpassen ten behoeve van opleiden voor werkenden; gevarieerd palet aan leeromgevingen naast school- en werkomgevingen ontwikkelen (hybridisering) en inzicht in randvoorwaarden en potentie, ontwikkelen van bredere opleidings-teams met ook andere opleiders (uit de beroepspraktijk); wendbaar curriculum, opleiden voor interprofessioneel werken, crossovers benutten en ecosystemen van beroepsgericht opleiden ontwikkelen. In de formulering van de verschillende behoeften werd de kwaliteit van opleiden, voor student of werkende en anticiperend op toekomstige beroepspraktijken, als het terugkerende ijkpunt voor kennisontwikkeling en samenwerking genoemd.

De ontwikkelde participatieve werkwijze van ons lectoraat werd door de stakeholders gewaardeerd en noodzakelijk gevonden om aan de genoemde praktijkvraagstukken te werken. Gesprekspartners uit het mbo maar ook een enkeling uit het hbo zien lectoraat beroepsonderwijs als noodzakelijk voor versterking cq. empowerment van de sector, van het beroepsonderwijs. Ons lectoraat kan het beroepsonderwijs een stem geven.

In een bijeenkomst in januari 2020 van het sinds 2002 bestaande landelijk netwerk van lectoren en hoogleraren beroepsonderwijs, met sinds kort ook practoren uit het mbo als deelnemers, stond het thema didactiek op de agenda. Samen met het National Regieorgaan Onderwijs-onderzoek (NRO) werd verkend wat de stand is van onderzoek op het terrein van didactiek van het opleiden tot beroepsuitoefening. De conclusie was dat we in Nederland geen traditie kennen op dit terrein, dat er verschillende perspectieven zijn op dit curriculumvraagstuk en dat het voor de kwaliteit van beroeps-onderwijs van belang is dat er meer kennisontwikkeling plaatsvindt. In dezelfde bijeenkomst werd geconstateerd dat ook slechts weinig lectoren, hoogleraren en onderzoekers zich specifiek richten op vraagstukken van beroeps-onderwijs, met uitzondering van de medische onderwijskunde. Vooral voor curriculumvraagstukken, leerprocessen en pedagogisch-didactische interventies is meer aandacht nodig.

Ondanks genoemde constanten zijn er twee redenen om ons lectoraatsprogramma voor de vierde termijn te herijken. Een eerste reden volgt uit reflectie op de opbrengsten van de voorgaande termijn van ons lectoraat. Er kan de conclusie worden getrokken dat het centraal stellen van de onderscheiden handelingsdomeinen (begeleiden, vormgeven en beoordelen) van de opleider beroeps-onderwijs minder zinvol is geworden. We zijn nu op een punt beland waarin juist de synergie tussen de handelingsdomeinen van belang is. Zo is 'begeleiden' ook altijd een (stukje) beoordelen (vergelijk strategieën als monitoring en diagnosticeren). De leerfunctie van beoordelen betreft (ook) begeleiden. Op het domein van ontwerpen/vormgeven liggen interessante vraagstellingen op de

wisselwerking tussen ontwerp (vooraf), enactment en percepties (uitgevoerde curriculum). Bovendien strekt een ontwerp zich uit tot beoordelen (toetsprogramma, bereikte curriculum). Een meer integratieve vraagstelling helpt kennisontwikkeling en praktijk-ontwikkeling verder en heeft ook voor het onderwijs (opleiden en professionaliseren opleiders) toegevoegde waarde. Een tweede reden is de gevraagde herpositionering vanwege de nieuwe strategische kaders van de HU en LENI (HU in 2026, 2019; LENI in beweging, Koersdocument, 2019³). Een meer integratieve vraagstelling voor het lectoraatsprogramma past bij uitgangspunten als werken aan missiegedreven opgaven en aan de kwaliteit van samenleven in de stedelijke omgeving. Formulering van het zwaartepunt Educatie voor de HU en de ontwikkeling van het Center of Expertise Talent & Skill, vraagt van ons lectoraat ook een bijdrage, in samenwerking met andere lectoraten, onderwijsinstututen en de buitenwereld.

CENTRAAL VRAAGSTUK

De focus van het lectoraatsprogramma ligt op: het leren, en het leren verder brengen in de context van kwalificerend beroepsonderwijs (mbo en hbo). Het leren is gericht op de beroeps-uitoefening in dynamische praktijken, waarin complexe maatschappelijke vraagstukken een rol spelen, zoals de energietransitie, digitalisering, de inclusieve samenleving en op een positieve manier omgaan met gezondheid. De professionals die we opleiden in het mbo en hbo werken aan deze complexe maatschappelijke vraagstukken.

Het verder brengen van het leren in beroepsopleidingen doen we op twee manieren: door interacties (tussen de lerenden en significante

anderen) en door *affordances* (alles – materieel en immaterieel – dat leren kan uitlokken). Onder interacties verstaan we alle interacties van de lerenden met significante anderen in het kader van een beroepsopleiding. Onder *affordances* verstaan we het leerpotentieel van alle materiële en immateriële zaken van een opleiding zoals rollen, (externe) opdrachten, toetsen, professioneel gereedschap, omgangsvormen, digitale omgevingen, gebouwen en werkplekken van (regionale) partners (vergelijk Billett, 2001⁴).

We geven het lectoraatsprogramma vorm en inhoud vanuit verschillende wetenschappelijke perspectieven: het onderwijskundig perspectief, het arbeidssociologisch perspectief en het psychologisch perspectief.

Onderwijskundig perspectief

Als het gaat om hoe beroepsopleidingen leren verder kunnen brengen kijken we als lectoraat met een onderwijskundige bril (vergelijk ook Volman, 2019⁵). De Onderwijskunde bestudeert het onderwijs als sociale praktijk waarin mensen 'verder gebracht worden'. Het beschouwt die praktijk als genest: micro – het leren en begeleiden –, meso – de school als context – en macro – het onderwijssysteem –, waarbij de niveaus elkaar beïnvloeden. De onderwijskunde verwerkt de fundamentele kennis van een aantal basisdisciplines (bijvoorbeeld sociologie, psychologie antropologie, neurowetenschappen) tot kennis over waarde (betekenis) en waarden (zingeving) van onderwijs. Er is daarin idealiter een nauwe samenwerking tussen praktijk en onderzoek. Als het gaat om beroeps-onderwijs, moet de invalshoek van de onderwijskunde wat worden uitgebreid (vergelijk De Bruijn, 2016; 2019⁶), omdat de verhouding tussen de werelden van onderwijs en arbeid invloed heeft op de werking van beroepsonderwijs. Om betekenis- en zinvolle pedagogisch-didactische

interventies te ontwikkelen, is het noodzakelijk om daarvan begrip te hebben.

Arbeidssociologisch perspectief

Doordat beroepsopleidingen zowel onderdeel zijn van het onderwijs-systeem als van de georganiseerde arbeid, ontstaan fricties. Gechargeerd: het onderwijs kiest voor brede vorming en persoonlijke ontwikkeling en het bedrijfsleven wil direct inzetbare arbeidskrachten. In onze visie is het van belang de fricties tussen de twee werelden op alle niveaus te benutten en vruchtbaar te maken. Een interessante benadering in dat opzicht is die van *boundary crossing*: op en over grenzen (tussen activiteitensystemen of praktijken) kun je leren (vergelijk Bakker & Akkermans, 2016⁷). Deze benadering is uitdrukkelijk ook relevant in relatie tot ontwikkelingen in de wereld van arbeid en beroep. Beroepsvorming is een dynamisch proces. Daar waar de afspraken veranderen, nieuwe beroepen ontstaan, grenzen tussen beroepen vervagen, crossovers ontstaan, zijn beroepsopleidingen zoekend tot welke agenda zij zich moeten verhouden. Boundary crossing als perspectief voor beroepsopleidingen waarin fricties productief worden gemaakt, kan daarbij een kompas zijn.

Psychologisch perspectief

Ons lectoraat heeft in essentie cultuurhistorische visie op leren, maar het cognitivisme kan van waarde zijn om het individuele leerproces te ontrafelen. We zien leren (van een beroep) als een unieke gang door sociale praktijken. Het gaat om het ontwikkelen van denken en doen. Individuen ontwikkelen hun persoonlijk (beroepsmatig) 'zijn' binnen de kaders van het collectieve (de beroepspraktijk) dat weer is ingebed in een groter geheel (de maatschappij). Individuen leren

met en van betekenisvolle anderen en artefacten. Een belangrijk mechanisme in leren is frictie die constructief is (Vermunt & Verloop, 1999⁸). Leren gaat via hobbels, af en toe wat in het duister tasten, zoeken naar wat bedoeld wordt, de Oeps en Aha momenten (Heusdens, 2018⁹). Vanuit deze benadering doen we onderzoek naar leren waarbij we specifieke aandacht besteden aan de ontwikkeling van beroepskennis, die conform het cultuurhistorisch perspectief een persoonlijk geheel is van formele kennis, praktijk- en ervaringskennis, waarden en opvattingen. Op deze wijze geven individuen (en dat gaat ook op voor teams/gemeenschappen) in een wederkerig proces betekenis aan nieuwe informatie/feiten/verschijnselen en verwerken dat via zingeving in hun beroepskennis.

De rol van beroepsonderwijs

Uitgaande van een cultuurhistorische activiteitenbenadering moet beroepsonderwijs helpen om via participatie in te groeien in een beroepspraktijk. Uitgaande van het cognitivisme moet dat beroepsonderwijs ook acquisitiemomenten kennen (Sfard, 1998¹⁰). In onze optiek gaat het erom dat beroepsonderwijs lerenden verder brengt dan ze op eigen kracht kunnen, en dat we reiken naar de zone van naaste ontwikkeling. De wijze waarop we beroepsonderwijs vormgeven moet aansluiten bij de identiteitsvorming van lerenden, het eigen narratief, en het ontwikkelen van eigen waarde (Colley, James, Tedder & Diment, 2003¹¹). Dat motiveert – intrinsiek – tot leren. Onze visie is dat het kunnen identificeren met beroepen en met beroepspraktijken, prikkelt tot leren.

-
- 3 Hogeschool Utrecht (2019). HU in 2026. *Ambitieplan Hogeschool Utrecht*. Utrecht: Hogeschool Utrecht.
Kenniscentrum Leren en Innoveren (De Bruijn, E.) (december 2019).
LENI in beweging: koers voor een nieuw lectoratenplan. Koersdocument. Kenniscentrum Leren en Innoveren, Hogeschool Utrecht.
 - 4 Billett, S. (2001), "Learning through work: workplace affordances and individual engagement", *Journal of Workplace Learning*, 13(5), 209-214. doi:10.1108/EUM000000005548
 - 5 Volman, M. (2019). *Pleidooi voor een onderwijskundige visie op gepersonaliseerd leren*. *Pedagogische Studiën*, 96(1), 64-75.
 - 6 De Bruijn, E. (2016). Tussen opleiding en beroepspraktijk: een historische achtergrond. In A. Bakker, I. Zitter, S. Beauseart, & E. de Bruijn, E. (redactie) Tussen opleiding en beroepspraktijk. Het potentieel van boundary crossing (pp. 1-9). Assen: Koninklijke van Gorcum.
De Bruijn, E. (2019). Leren van en voor werken: de waarde(n) van beroepsonderwijs. Oratie. Utrecht/Heerlen: Hogeschool Utrecht/Open Universiteit.
 - 7 Bakker, A., & Akkerman, S. (2016). Het leerpotentieel van grenzen: een theoretische basis. In A. Bakker, I. Zitter, S. Beauseart, & E. de Bruijn (Red.), *Tussen opleiding en beroepspraktijk. Het potentieel van boundary crossing* (pp. 9-26). Assen: Koninklijke van Gorcum.
 - 8 Vermunt, J. D., & Verloop, N. (1999). Congruence and friction between learning and teaching. *Learning and Instruction*, 9, 257-280. doi:10.1016/S0959-4752(98)00028-0
 - 9 Heusdens, W. (2018). *Food for thought. Understanding students' vocational knowledge* (Doctoral thesis). Utrecht: Universiteit Utrecht.
 - 10 Sfard, A. (1998). On two metaphors for learning and the dangers of choosing just one. *Educational Researcher*, 27(2), 4-13. doi:10.3102%2F0013189X027002004
 - 11 Colley, H., James, D., Tedder, M., & Diment, K. (2003). Learning as becoming in vocational education and training: class, gender and the role of vocational habitus. *Journal of Vocational Education and Training*, 55, 471-498. doi:10.1080/13636820300200240

Leren verder brengen via een curriculum

In de Onderwijskunde hanteren we de term 'curriculum' om het plan voor leren aan te duiden. Met het begrip curriculum worden alle componenten bedoeld die samen het onderwijs vormen. Dit kan gaan om van tevoren bedachte componenten, hoe het curriculum er in actie uitziet (met mogelijk ook niet van tevoren bedachte componenten) en wat er is gerealiseerd door de uitvoering van het curriculum (inclusief bijkomende of onbedoelde effecten).

Inhoudelijk heeft het begrip curriculum geen kleuring. Uitgaande van onze gecombineerde psychologische, onderwijskundige en arbeidssociologische benadering, is ons onderzoek gebaseerd op de volgende inhoudelijke uitgangspunten:

- Een volwaardig beroepsopleidend curriculum bevat aan het beroep gerelateerde discipline kennis (wiskunde, voedingsleer, mechanica), procedurele kennis (hoe de kennis toe te passen), communicatie (taal, omgang) en werkproceskennis (de kenmerken van de productiecycclus en het takenpakket). Maar ook het ingroeien in waarden en normen van de beroepsgroep, het ontwikkelen van eigen accenten en het kijken naar je eigen ontwikkeling zijn onderdelen van het curriculum.
- Omdat een beroep veranderlijk en tijdelijk is, bevat het curriculum duurzame én flexibele onderdelen.
- Een curriculum kent een rationale en er spelen verschillende logica's een rol: beroepslogische principes, leerpsychologische principes, didactische principes en pedagogische principes (De Bruijn, 1995; 2019¹³).
- Het is belangrijk dat het curriculum lerenden mogelijkheden biedt voor individuele leerwegen en voor lange context- en vakover-

stijgende ontwikkellijnen.

- Het curriculum is geen generiek plan. Er zijn grote verschillen tussen beroepen en de vier logica's krijgen voor elke beroepsopleiding een andere invulling.

Kijken naar kwaliteit van curricula

Vragen naar het versterken van onderwijskwaliteit en gevolgen van veranderingen in curricula spelen zich af in een keten. Elke schakel van de keten vraagt om kennisontwikkeling. Het heeft geen zin uitspraken over afgestudeerden te relateren aan het gevolgde onderwijs, als onbekend is hoe dat onderwijs er precies uitzag en welke leeractiviteiten er daadwerkelijk waren. Daarbij is causaliteit vaak lastig vast te stellen, omdat er vele andere factoren invloed kunnen hebben op bereikte resultaten.

Het concept curriculum – letterlijk: het plan voor leren – is in meerdere opzichten relevant voor onderwijsinnovatie met het oog op kwaliteitsverbetering van het primair proces. Ten eerste om een (beroeps)opleiding te definiëren en exacter te weten wat het object van verandering of onderzoek is. Een curriculum kent een verschillende componenten zoals leerinhouden, docentactiviteiten, opdrachten en toetsing. Ten tweede helpt het concept om te bepalen waar in de keten wordt gekeken of voor welk deel van de keten een vraagstuk geldt. Een curriculum kent een drietal verschijningsvormen: beoogd, in actie en gerealiseerd. En bij dat laatste gaat het om hoe studenten het ervaren en om de gerealiseerde leerresultaten. Ten derde bestaat het curriculum op verschillende abstractieniveaus: nano (individueel, lerende) micro (groep/opleidingsonderdeel), meso (opleiding), macro (systeem), supra (landoverstijgend). Zo kan worden bepaald waar we het exact over hebben. Beroepsopleidingen in het mbo en hbo hebben ver-

gelijkbare kenmerken en onderliggende vraagstukken. Zowel in het kader van de toekomstige arbeidsmarktontwikkelingen, als vanwege de regionale stedelijke setting is het relevant in samenhang te kijken.

Vanuit voorgaande benadering vallen drie thema's binnen de scope van lectoraat Beroepsonderwijs:

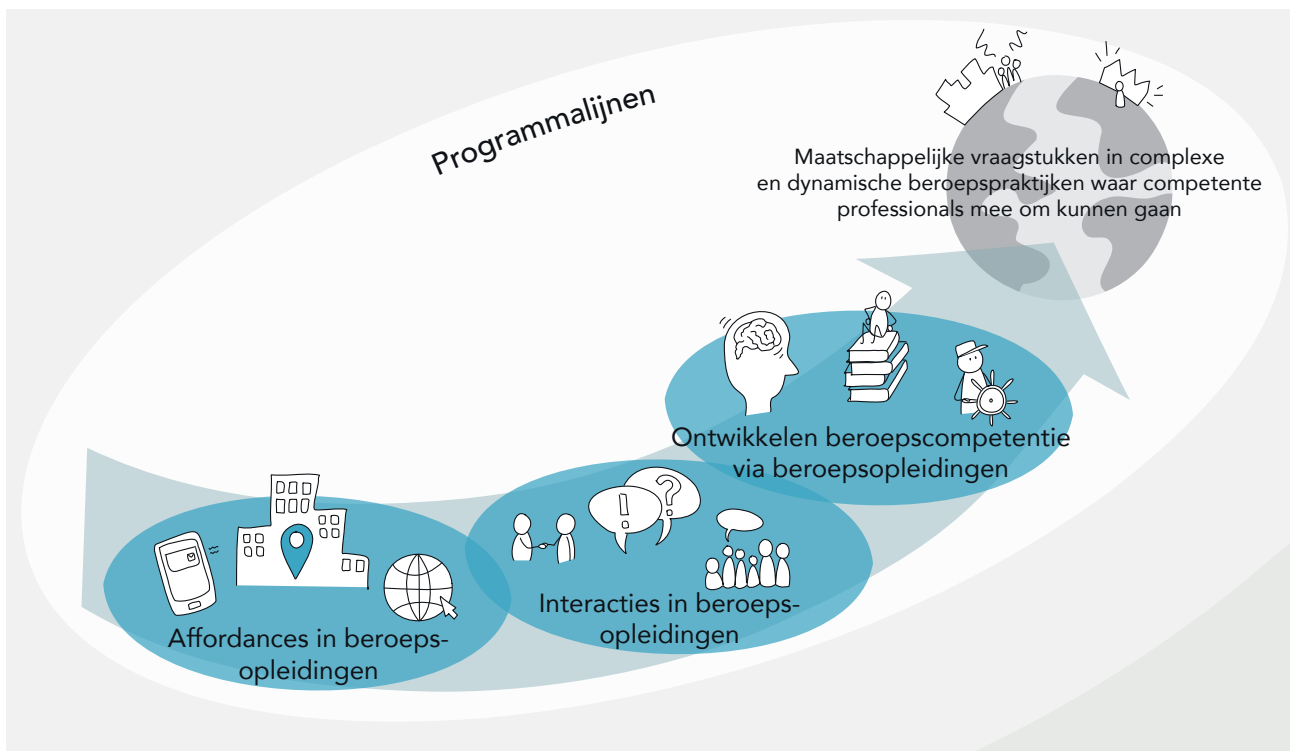
- Versterking van de kwaliteit van het curriculum op microniveau: pedagogisch-didactische aspecten zoals begeleidingsstrategieën, werkvormen, opdrachten, inhouden, beoordelingsvormen.
- Versterking van de kwaliteit van het curriculum op mesoniveau: het didactische concept van een opleiding, de afbakening en ordening van leerinhouden van een opleiding, de leeromgevingen inclusief de samenhang tussen schools leren en leren op de werkplek.
- Impact van veranderingen vanuit een ketenbenadering: redeneringen vanuit beoogd naar gerealiseerd curriculum en de resultaten daarvan bij studenten en de beroepspraktijk.

PROGRAMMALIJNEN EN EXPERTISEGEBIEDEN

De vraagstelling van de vierde termijn van lectoraat Beroepsonderwijs is als volgt:

Hoe helpen beroepsopleidingen - mbo en hbo – professionals bij het omgaan met complexiteit en dynamiek in beroepspraktijken en bij het richting geven aan hun handelen en hun ontwikkeling?

Het lectoraatsprogramma bestaat uit de volgende programmalijnen en onderzoeksthema's.

1. Ontwikkelen van beroepscompetentie via beroepsopleidingen

Op welke manieren worden leerprocessen in het kader van beroepsopleidingen geconceptualiseerd en geoperationaliseerd en hoe zijn deze empirisch te onderbouwen? Het intra-persoonlijk proces staat centraal (Rogoff, 1995¹³). We onderscheiden de volgende thema's:

- De ontwikkeling van vermogens/kwaliteiten van aankomende professionals binnen en over contexten om te kunnen omgaan met complexiteit en dynamiek in beroepspraktijken en richting te geven aan hun handelen en ontwikkeling.
- De ontwikkeling van beroepskennis over contexten heen.
- De ontwikkeling van beroepsidentiteit.
- De ontwikkeling van samenhang tussen kennis, vaardigheden en houdingen als onderdeel van beroepscompetentie.

2. Interacties in beroepsopleidingen

Welke interacties tussen lerenden en significante anderen binnen beroepsopleidingen (op school en op de werkplek) stimuleren leerprocessen? Het interpersoonlijk proces staat centraal. We onderscheiden de volgende thema's:

- Begeleidingsstrategieën op de werkplek, op school en op de grens van school en werk.
- Begeleidingsstrategieën van het collectief (docententeams, opleidingsteams, extended teams (docenten en praktijkopleiders) praktijkopleider/collega's op de werkplek).
- Begeleidingsstrategieën als onderdeel van evalueren of vice versa (diagnosticeren, feedback, monitoren).

3. Affordances in beroepsopleidingen

Welke affordances binnen beroepsopleidingen (op school en op de werkplek) kunnen leerprocessen stimuleren? We onderscheiden de volgende thema's:

- Ordening en afbakening van inhoud van beroepsopleidingen mede in relatie tot (betekenisvolle) beoordeling.
- Ontwerpen van leercontexten in beroepsopleidingen (materieel, immaterieel, inclusief inzet ICT, opdrachten/taken), zowel micro als meso.
- Leercontexten in actie (hoe werkt het?) per leercontext en over leercontexten heen.

12 De Bruijn, E. (1995). Modulering in het beroepsonderwijs: curriculaire vraagstukken. *Pedagogische Studiën*, 72 (1), 64-77.

De Bruijn, E. (2019). *Leren van en voor werken: de waarde(n) van beroepsonderwijs*. Oratie. Utrecht/Heerlen: Hogeschool Utrecht/Open Universiteit.

13 Rogoff, B. (1995). Observing sociocultural activity on three planes: Participatory appropriation, guided participation, and apprenticeship. In J. Wertsch, P. Rio, & A. Alvarez (Eds.), *Sociocultural Studies of Mind* (Learning in Doing: Social, Cognitive and Computational Perspectives, pp. 139-164). Cambridge: Cambridge University Press. doi:10.1017/CBO9781139174299.008

EXPERTISEGEBIEDEN

Voor de uitvoering van het lectoraatsprogramma beschikt ons lectoraat over de volgende onderwijswetenschappelijke expertise:

- **Expertise op het gebied van leren en ontwikkelen in beroepsopleidingen.**
Onderzoek naar het leren en ontwikkelen van studenten in beroepsopleidingen wordt aangevlogen vanuit diverse perspectieven en verschillende opvattingen over leren.
- **Expertise op het gebied van begeleiding in beroepsopleidingen.**
Het gaat hier om kennis over manieren waarop opleiders leerprocessen van studenten in

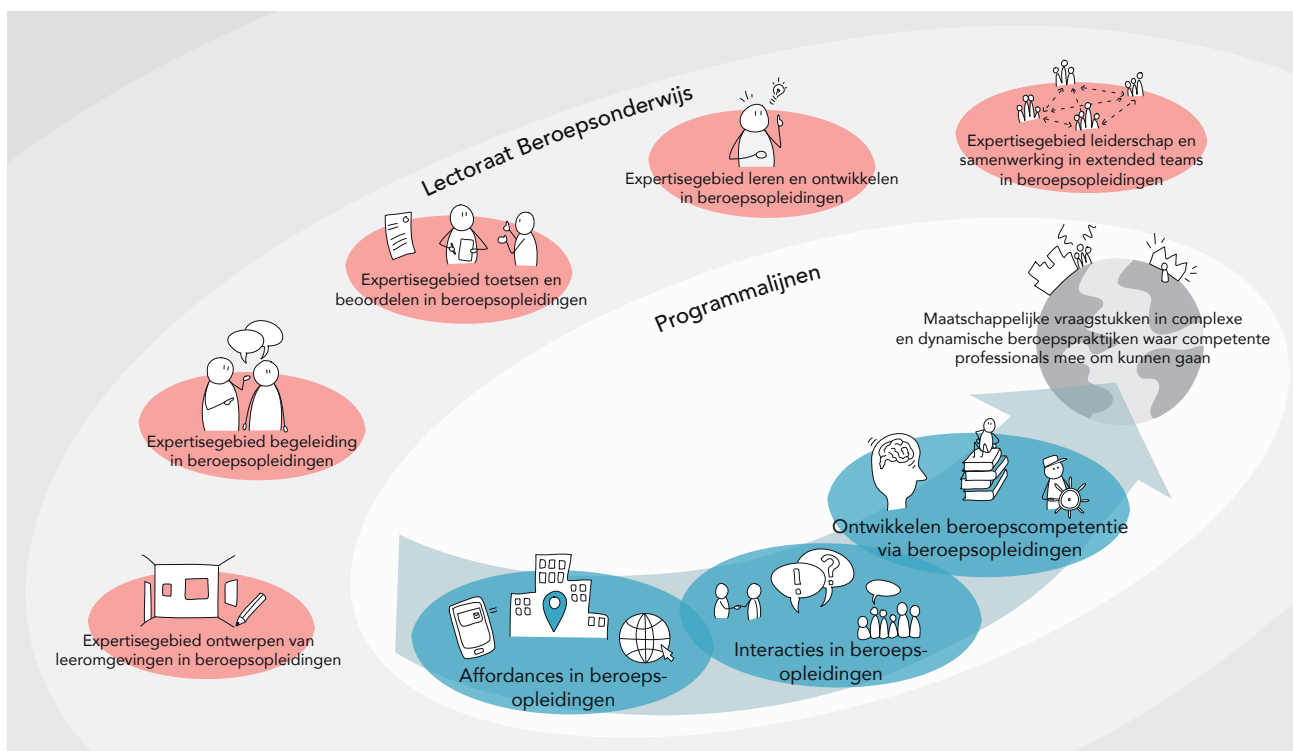
verschillende leerwerkomgevingen op maat kunnen begeleiden.

- **Expertise op het gebied van toetsen en beoordelen in beroepsopleidingen.**
Het gaat hier om kennis over het (formatief) inzicht krijgen in de ontwikkeling van de student, en het nemen van (summatieve) beslissingen, het toekennen van een diploma en het toevertrouwen van de startende professional aan de beroepspraktijk.
- **Expertise op het gebied van ontwerpen van leeromgevingen in beroepsopleidingen.**
Het gaat hier om kennis over leeromgevingen die intentioneel kunnen worden ontworpen en waarin leerprocessen plaatsvinden

die zijn gericht op de beroepsuitoefening in complexe en dynamische praktijken.

- **Expertise op het gebied van leiderschap en samenwerking in extended teams in beroepsopleidingen.**
In beroepsopleidingen overstijgt de samenwerking in teams organisatiegrenzen en vormen professionals uit onderwijsteams en praktijkpartners samen extended teams. Kenmerkend voor deze teams is het interprofessionele karakter, iets dat het leiderschap en het samenwerkingsproces complex en uitdagend maakt.

Hierna worden de expertisegebieden verder uitgedapt.

“

Hoe helpen beroepsopleidingen – mbo en hbo – professionals bij het omgaan met complexiteit en dynamiek in beroepspraktijken en bij het richting geven aan hun handelen en hun ontwikkeling?

Leren en ontwikkelen in beroepsopleidingen

Onderzoek naar leren en ontwikkelen in beroepsopleidingen wordt vanuit diverse perspectieven aangevlogen, met verschillende opvattingen over wat leren is. Zo wordt vanuit de cultuurhistorische activiteitstheorie de ontwikkeling van personen onlosmakelijk verbonden met die van (beroeps)praktijken. Vanuit het sociaal-constructivisme wordt leren als competentieontwikkeling gezien, vanuit het cognitivisme als de ontwikkeling van expertise en vanuit socioculturele theorieën als de ontwikkeling van een persoon tot beroepsbeoefenaar. Elk perspectief biedt waardevolle uitgangspunten voor onderzoek naar leerprocessen, en interacties tussen significante anderen en affordances binnen beroepsopleidingen die dergelijke leerprocessen stimuleren. Een voorbeeld van de inzet van deze expertise is onderzoek naar de beroepsidentiteitsontwikkeling van professionals als broker in twee of meer beroepspraktijken (activiteitensystemen), een ontwikkeling die (toekomstige) beroepsbeoefenaren nodig hebben om te kunnen gaan met complexiteit en dynamiek in beroepspraktijken en richting te geven aan hun handelen en ontwikkeling (programmaliijn 1).

Begeleiding in beroepsopleidingen

Het gaat hier om manieren waarop verschillende opleiders (docenten, coaches, loopbaanbegeleiders, werkbegeleiders, trainers) in leerwerk omgevingen (op school, tijdens stage, in simulaties en hybride leeromgevingen) leerprocessen van studenten op maat kunnen begeleiden. De samenhang tussen cognities (denken), interpretaties van ervaringen en het gedrag (pedagogisch-didactische interventies) (3P model van Tynjälä, 2013¹⁴) van de opleider spelen een belangrijke rol in het begrijpen van

begeleiding. Deze expertise wordt bijvoorbeeld ingezet in een onderzoeksproject waar we onderzoeken hoe docenten en werkbegeleiders de leerprocessen die belangrijk zijn voor wendbaar vakmanschap (programmaliijn 1) kunnen bevorderen (programmaliijn 2) en hoe een hybride leeromgeving hieraan bijdraagt (programmaliijn 3).

Toetsen en beoordelen in beroepsopleidingen

Het gaat hier om het (formatief) inzicht krijgen in studentontwikkeling gedurende een beroepsopleiding, en het nemen van (summatieve) beslissingen, uiteindelijk over het toekennen van een diploma en het toevertrouwen van de startend professional aan de beroepspraktijk. De complexe en dynamische beroepspraktijk vormt het startpunt voor de keuze van toets- en beoordelingsvormen (programmaliijn 1). Toetsen worden gezien als zeer sterke affordances voor het leren, alleen al omdat toetsen (uiteindelijk) ook beslissingen tot gevolg hebben, en daarmee consequenties hebben voor de student (programmaliijn 2 en 3). We zien toetsen en beoordelen als proces van interactie dat plaatsvindt in een specifieke context (programmaliijn 2). Dit perspectief op toetsing vormt een interessant spanningsveld met de – vaak geuite – wens om beslissingen objectief en onafhankelijk te laten zijn.

Ontwerpen van leeromgevingen in beroepsopleidingen

Centraal thema is de leeromgeving die intentioneel kan worden ontworpen en waarin leerprocessen (programmaliijn 1) zijn gesitueerd in de richting van beroepsuitoefening in complexe en dynamische praktijken. Leeromgevingen worden vorm gegeven vanuit meerdere perspectieven: inhoudelijk, sociaal, ruimtelijk, instrumenteel en temporeel. Hierdoor ontstaan affordances (programmaliijn

3) die door de actoren in een leeromgeving (studenten, docenten, werkende professionals, burgers, onderzoekers) kunnen worden opgemerkt en er interactie ontvouwt (programmaliijn 2). Leeromgevingen (microniveau) staan niet op zich. Meerdere, samenhangende leeromgevingen vormen samen een opleiding (mesoniveau). Meerdere leeromgevingen, van verschillende omvang, domeinen en niveaus (mbo, ad, bachelor, master, post-initieel, leven lang ontwikkelen) gericht op een gezamenlijk, regionaal maatschappelijk vraagstuk, zoals watermanagement, fossielvrije energie of positieve gezondheid, vormen samen een lerend systeem (macroniveau).

Leiderschap en samenwerking in extended teams in beroepsopleidingen

In beroepsopleidingen overstijgt de samenwerking in teams organisatiegrenzen. Professionals uit onderwijsteams en praktijkpartners ontwikkelen cross-boundary teaming en vormen samen extended teams. Kenmerkend voor deze teams is het interprofessionele karakter, waardoor teamleden andere ervaringen en expertises hebben, en verschillen in hun voorkeuren, interpretaties en taal. Dit maakt leiderschap en het samenwerkingsproces complex en uitdagend. Onze expertise is gericht op de optimalisering van leiderschap en samenwerking in extended teams, zodanig dat de adaptiviteit van beroepsopleidingen kan worden vergroot. Deze expertise wordt ingezet bij vragen naar de ontwikkeling van beroepscompetenties en beroepsidentiteit van teamleden van extended teams; welke samenstelling van beroeps-kennis en –competenties is benodigd en wat betekent dit voor accenten in de ontwikkeling van de teamleden (programmaliijn 1). Of bij het vraagstuk van interacties tussen lerenden en het collectief van significante anderen (programmaliijn

2) of naar de bijdrage van gedeeld leiderschap aan een optimaal samenwerkingsproces in extended teams als affordance voor leren (programmaliijn 3).

WERKWIJZE EN METHODOLOGIE

De werkwijze en methodologie van ons lectoraat wordt gekenmerkt door:

- een onderwijskundig repertoire waarin het onderzoeksobject wordt beschouwd in zijn context en als sociale praktijk. Ontwerpgericht onderzoek, maar ook kwalitatief diepte en/of explorerend onderzoek passen hierin.
- het vervlechten van doorwerking in alle fasen van het onderzoek met actoren uit de beroepspraktijk en het onderwijs als participanten.

De veranderkundige dimensie van het uit te voeren onderwijsonderzoek is geen object van onderzoek, maar wel een doel en is terug te zien op twee manieren:

- a. de bovengenoemde methodologie;
- b. de werkwijze van het lectoraat als praktijk c.q. netwerk- en activiteitensysteem, waarbij medewerkers meerdere rollen hebben en actoren uit de beroepspraktijk en onderwijs zijn ingebed. De onderzoekswerkplaatsen zullen daarin een belangrijke rol blijven spelen.

Samenwerking met andere lectoraten en kenniscentra

Nu voor de vierde termijn de realisatie van het lectoraatsprogramma niet zonder andere (onderzoeks)expertises kan, is de ambitie om het lectoraat als netwerk- en activiteitensysteem in te vlechten in/met andere lectoraten en kenniscentra. Gezamenlijke onderzoeksprojecten zijn daarbij de eerste ankers. Een verdergaande vorm is dat onze medewerkers die in meerdere lectoraten participeren (en ook hun rol in het onderwijs houden). Een andere mogelijkheid is een onderzoekswerkplaats op het raakvlak van

meerdere lectoraten of zelfs kenniscentra.

Het onderzoek binnen het lectoraatsprogramma vraagt op onderdelen samenwerking met de collega-lectoraten van LENI om zo ook hun expertises te benutten. Ook op de raakvlakken tussen ons lectoraat en de collega-lectoraten zijn uiteenlopende mogelijkheden voor samenwerking.

Daar waar andere kenniscentra vanuit beroepsinhoud en maatschappelijke thema's kennis ontwikkelen ten aanzien van het HU-thema 'Kwaliteit van (samen)leven in de stedelijke omgeving' kan het lectoraat Beroeps- onderwijs (in lijn met de LENI missie en visie) juist op leren en onderwijs bijdragen. Hoe maak je er goed onderwijs van, hoe breng je leren verder, juist gericht op omgaan met dynamiek en complexiteit? Andere LENI-lectoraten hebben hun bijdragen vanuit brede of generieke dimensies van beroeps- matig handelen terwijl het lectoraat Beroeps- onderwijs vervolgens kijkt naar hoe dat in de sociale praktijk van institutioneel beroeps- onderwijs vorm kan krijgen/vorm krijgt.

Samenwerking binnen de HU

Binnen de HU is het netwerk en de samenwerking langs verschillende lijnen en in verschillende vormen georganiseerd, bijvoorbeeld:

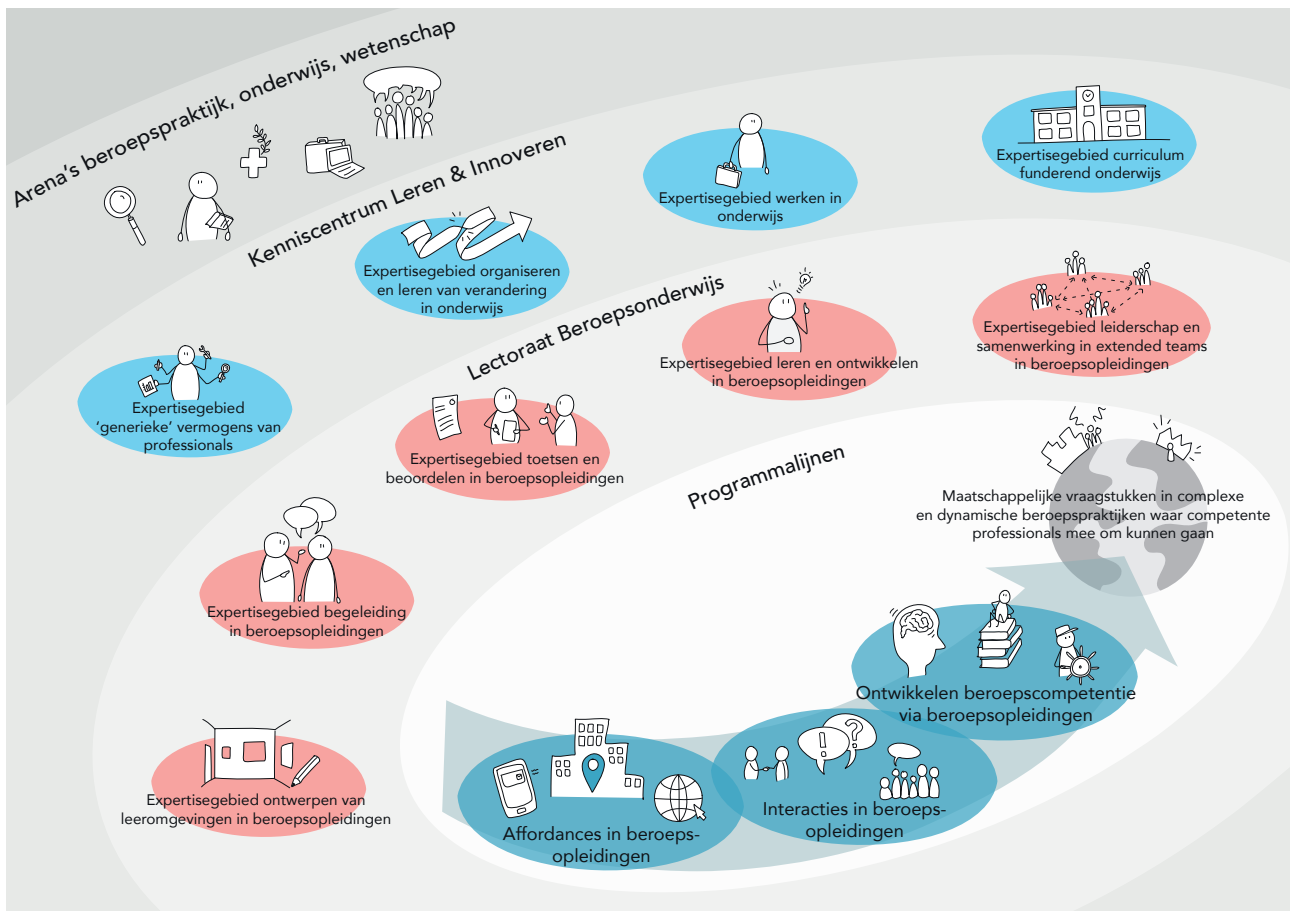
- HU-brede Teaching & Learning Network (TLN): Het lectoraat ziet TLN als een belangrijk 'vehikel' voor doorwerking van het onderzoek van het lectoraat. Immers de HU-opleidingen zijn onderdeel van de beroepspraktijk van het lectoraat en TLN is een netwerk voor professionalisering (van docenten en onderzoekers van

HU) en onderwijsvernieuwing.

Conform uitgangspunt van het lectoraat om via meerdere rollen te acteren en kennis te laten stromen via personen is een aantal onderzoekers van het lectoraat ook opleider/medewerker bij TLN.

- Diensten Onderwijs, Onderzoek & Studentzaken (OO&S) en Human Resources (HR): Beide ondersteunende diensten hebben een rol in de kwaliteit van de HU-opleidingen en zijn in die zin partners vanuit de beroepspraktijk van het lectoraat. Samenwerking bestaat uit kennis- uitwisseling en advisering met name daar waar OO&S ook een monitorrol heeft.
- Instituut Archimedes (IA): docenten zijn docentonderzoekers en promovendi of participeren in de onderzoekswerkplaatsen waardoor de kennis stroomt. Daarnaast is ook ruimte voor samen werken aan opleidings- en professionaliserings- trajecten gericht op docenten beroeps- onderwijs.
- Innovatieprojecten (in horizontale samenwerking): Het lectoraat brengt onderzoekskennis in en/of doet participatief en flankerend onderzoek met onderwijsinstituten.
- Zwaartepunt Educatie en Centre of Expertise Talent & Skill: bijdrage via samenwerking en experimenten met het regionaal mbo, ook in relatie tot de opleidings- en professionaliseringstrajecten tot en voor mbo-docenten. Zoveel mogelijk in samenwerking met de andere relevante LENI-lectoraten.

14 Tynjälä, P. Toward a 3-P Model of Workplace Learning: a Literature Review. *Vocations and Learning*, 6, 11–36 (2013). doi:10.1007/s12186-012-9091-z

Samenwerking met externe stakeholders

De samenwerking met het regionaal en landelijk beroeps onderwijs kent bijvoorbeeld de volgende vormen:

- Samenwerking met regionaal mbo: in onderzoekswerkplaatsen en (regelmatig) in onderzoeksprojecten waarbij actoren uit de beroepspraktijk participeren in het onderzoek.
- Samenwerking met groot aantal mbo's in Nederland via onderzoeksprojecten, onderzoekswerkplaatsen, mbo onderzoeksdag (mede organisator), pre promotietraject voor mbo-docenten (met beroepsvereniging, ecbo en OU).
- Netwerk hogescholen Toetsing: Samenwerking met andere hogescholen in Platform Leren van Toetsen, landelijk netwerk Toetsbekwaamheid, landelijke community BDB/SDB.

DOELEN

Met het hiervoor ontvouwde lectoraatsprogramma voor de vierde termijn beoogt ons lectoraat net als in de voorgaande termijn doorwerking te realiseren in de beroepspraktijk, het onderwijs en de wetenschap. Een belangrijk doel van het lectoraatsprogramma is verdere kennisontwikkeling. Zoals hiervoor reeds betoogd, is de wetenschappelijke kennisbasis van vraagstukken beroeps onderwijs nog beperkt. Tegelijkertijd wil het lectoraat dat kennisontwikkeling niet alleen is gericht op aanvulling van de wetenschappelijke kennisbasis. Ontwikkelde kennis dient ook relevant te zijn voor de beroepspraktijk en zal via opleiding en professionalisering naar werkenden in beroeps onderwijs een weg moeten vinden.

Het is daarom dat we in onze werkwijze hebben benadrukt dat we a) altijd onderzoek doen samen met de partners in de beroepspraktijk waarbij zij een actieve rol hebben en kennis ook voor de beroepspraktijk betekenisvol dient te zijn; b) het lectoraat inrichten als een netwerk en activiteitensysteem waardoor ontwikkelde kennis voortdurend gespiegeld en verder gecontextualiseerd wordt naar wat van waarde is in de verschillende domeinen. De ontwikkelde kennis zal ook daar waar het opportuun is, 'gestold' worden in producten/tools/artefacten voor die drie domeinen (productontwikkeling).

Via deze aanpak wordt het werken aan uitbreiding van een wetenschappelijk body of knowledge per definitie gekoppeld aan het leren werken met de ontwikkelde kennis om de praktijk te versterken, waarbij praktische wijsheid de erkenning

krijgt die het toe komt. Het streven is om gedreven door praktijkvragen kennis te genereren die generiek is, gericht op het principe of mechanisme van waarom iets werkt, maar niet receptmatig is (Bereiter, 2013¹⁵).

Door de werkwijze is er per definitie sprake van persoonsontwikkeling van allen die bij het onderzoek betrokken zijn. Zo ontwikkelen participerende docenten onderzoekend vermogen en worden onderzoekers zich meer bewust van wat nodig is in de beroepspraktijk. Daarnaast is de ambitie om in de vierde termijn ook weer een stap te zetten in systeemontwikkeling binnen de drie domeinen.

Beroepspraktijk.

In het mbo en hbo is systeemontwikkeling op onderdelen mogelijk, bijvoorbeeld:

- beoordeling een functie geven in het begeleiden van de lerende (en niet alleen als beslismechanisme); meer bewustwording bewerkstelligen
- van de grote lijnen en onderlinge samenhang in een curriculum;
- krachtigere leeromgevingen realiseren in beroepsonderwijs.

Onderwijs

Ambitie is om de opleidingen, ondersteuning en professionaliseringstrajecten voor opleiders en de eigen hogeschooldocenten meer in te richten op basis van wat beroepsonderwijs is en wat de beroepsuitoefening vraagt van het leren/ontwikkelen.

Wetenschap

Zichtbaarheid van vraagstukken beroepsonderwijs ook in het domein van de onderwijswetenschappen en de erkenning dat het om meer gaat dan een andere context, maar om een fundamenteel ander vraagstuk. Door publicaties in ISI-journals en bijdragen aan wetenschappelijke conferenties wordt de aard van de door het lectoraat ontwikkelde kennis erkend; die is immers niet louter academisch, maar heeft ook de dimensie van (generiek praktische) bruikbaarheid.

15 Bereiter, C. (2013). Principled Practical Knowledge: not a bridge but a ladder. *Journal of the Learning Sciences*, 23, 4-17. doi:10.1080/10508406.2013.812533

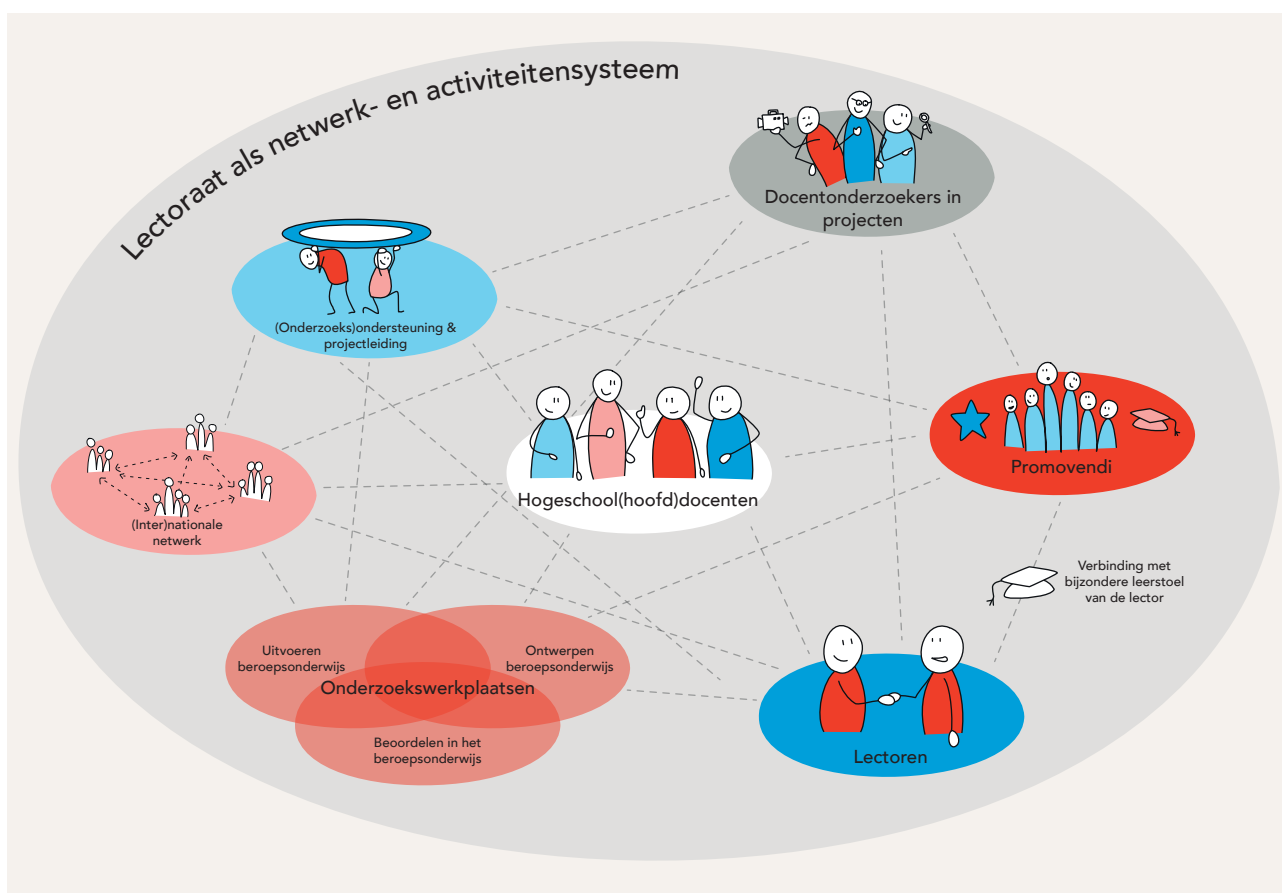
“

De werkwijze en methodologie van ons lectoraat wordt gekenmerkt door het vervlechten van doorwerking in alle fasen van het onderzoek met actoren uit de beroepspraktijk en het onderwijs als participanten.

INRICHTING

We beschouwen het lectoraat, zoals eerder gezegd, als een netwerk- en activiteitensysteem. Medewerkers hebben meerdere rollen binnen en buiten het lectoraat. We behouden de ontwikkelde structuur en werkwijze van het lectoraat die ook door de buitenwereld (h)erkend worden als typische kenmerken van het lectoraat Beroepsonderwijs¹⁶.

Het team van het lectoraat bestaat uit een min of meer vaste en reeds bestaande (senior)staf met expertise op de genoemde expertisegebieden en een flexibel deel van promovendi en docentonderzoekers die op onderzoeksprojecten werken binnen de verschillende programmalijnen.

16 Uitspraak landelijk netwerk hoogleraren, lectoren en practoren Beroepsonderwijs, januari 2020.

Lectoren

- Prof. dr. Elly de Bruijn, functioneel lector, directeur LENI en bijzonder hoogleraar OU vanwege HU
- dr. Ilya Zitter, MSc MTD, bijzonder lector Leeromgevingen in het beroepsonderwijs, ook werkzaam bij TLN als verbinder naar KC LENI als dragend KC

Hogeschoolhoofddocenten

- dr. Liesbeth Baartman, HDD
Toetsen en beoordelen in beroepsopleidingen, ook werkzaam bij TLN
- dr. Kristin Vanlommel HDD
Data-geïnformeerd handelen in onderwijs, ook werkzaam voor LENI/Sprong Educatief - CoE Talent & Skill
- dr. Patricia Brouwer, Expertise Leiderschap en samenwerking in extended teams, ook werkzaam bij TLN

Hogeschooldocenten

- dr. Annoesjka Boersma, Expertise Leren en ontwikkelen in beroepsopleidingen, ook werkzaam bij TLN
- dr. Anne Khaled, Expertise Begeleiding in beroepsopleidingen, ook werkzaam bij TLN
- dr. Machiel Bouwmans, Expertise Leiderschap en samenwerking in extended teams, ook werkzaam bij opleiding Human Resource Management (HRM)
- Postdoc voor doorstroom promovendi en acquisitiekracht

Promovendi

- drs. Erica Bouw (HU-voucher), hogeschooldocent Instituut voor Recht
- Lieke Ceelen, MSc (HU-voucher), hogeschooldocent Instituut voor Bewegingsstudies
- drs. Marlies de Vos (HU-voucher), hogeschooldocent Instituut Archimedes
- drs. Kitty Meijer (HU-voucher), hogeschooldocent Instituut voor Bewegingstudies
- Rieke van Bommel, MSc (HU-voucher); hogeschooldocent Instituut Archimedes
- Marjanne Hagendoorn, MSc (practor MBO Landstede, financiering door ROC)
- Erica Wijnands (MBO Rijnland, voorfinanciering door ROC; aanvraag NWO-beurs)
- Irene van der Marel, MSc (samenwerking lectoraat Methodologie van Praktijkgericht Onderzoek-HU-voucher), hogeschooldocent Instituut Business Administration
- Anita Emans, MSc (samenwerking lectoraat Normatieve Professionalisering-HU-voucher); hogeschooldocent SVO
- Vacatures (HU promotievouchers samen met ander lectoraat, NWO-beurs, pre-promotietraject mbo-docenten, Professional Doctorate)

Ondersteuning

Marije Faber, MSc;
(onderzoeks)ondersteuning
en projectleiding

Docentonderzoekers in projecten

Afhankelijk van lopende en
toegekende projecten; circa
10 docentonderzoekers.

Docenten in onderzoeks- werkplaatsen gekoppeld aan expertisegebieden

Aan de onderzoekswerkplaatsen
zijn circa 15 docenten duurzaam
verbonden en circa 40 docenten voor
kortere tijd (totaal circa 55 docent-
onderzoekers). Het gaat aan de
start van de vierde termijn om drie
onderzoekswerkplaatsen:

- Onderzoekswerkplaats
Uitvoeren beroepsonderwijs
- Onderzoekswerkplaats Beoordelen
in het beroepsonderwijs
- Onderzoekswerkplaats Ontwerpen
beroepsonderwijs

Deze structuurnota is tot stand gekomen in de
periode december 2019 – mei 2020 in meerdere
rondes, waarbij ook input is opgehaald in de
volgende interactieve sessies en gesprekken.

Interactieve ophaalsessies

- Stafoverleg lectoraat Beroepsonderwijs: oktober 2019
- Kenniscentrumoverleg Lectoren, programmamanagers
en hogeschoolhoofddocenten: november 2019
- Teamoverleg lectoraat Beroepsonderwijs:
november 2019
- Stafoverleg december (duiden wat tot nu toe
opgehaald): december 2019
- Onderzoekswerkplaats Begeleiden: december 2019
- Onderzoekswerkplaats Beoordelen: december 2019
- Onderzoekswerkplaats Ontwerpen: december 2019
- TLN HU: januari 2020
- Onderwijsdirecteuren/OO&S HU: januari 2020
- Landelijk netwerk Lectoren (hbo), Hoogleraren (wo)
en Practoren (mbo) beroepsonderwijs: januari 2020

Overige gesprekspartners

- MBO Amersfoort, directeur Nieuwe Poort:
Bart Wendrich
- ROC Midden Nederland, College van Bestuur:
Johan Spronk & Paul van Maanen

“

Hoe helpt mbo en hbo (aankomende) professionals bij het kunnen omgaan met complexiteit en dynamiek in beroepspraktijken en bij het richting geven aan hun handelen en ontwikkeling?